

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

25ik szám.

Nyárelő 26ikán.

1838.

A' T E V E.

Földünk leghasznosb állatainak egyike kétségtelenül a' teve, mely keleti 's déli forróbb égövü tartományokban a' ló, ökör, tehén vagy öszvér sőt néha, mint alább ki fog tűnni, a' vízforrás hiányát is kipótolja. Nagyságára sokkal meghaladja a' legóriásibb ökröt, 's azonkívül, hogy 9—10 mázsa terhet elbir, ügető menésben versenyt jár bármely vágató lóval, 's napjában 12—15 mérföldet halad. Általában megeleégszik a' legsilányabb eledellel; bár minő gaz, sőt csupa kóró is jó izü táplálatot nyujt neki. A' szomszúságot egy hétig képes kiállani, legforróbb homokpusztákon keresztül utaztában is. A' kereskedők, kik illy sivatag vidékeken, kizárólag csak tevét használnak teherhordozásra, igen gyakran csak ő általa, halála által, menekedhetnek meg a' szomjan-halástul. Midőn ugyan is szomjuk legnagyobb fokra hág, forrásra találhatni pedig reménységük nincs: levágnak egy tevét; 's ennek ötödik gyomrában egészen tiszta, megiható vizet találnak. Különben is minden része használható a' tevének. Fiatal korában igen jó izü busa van; teje olly sürü, hogy vízzel kevertetik; készitnek belőle erős italt is; szőre kalap- 's egyéb szövetkészítésre, bőre varga és timárművekre használtatik, vizeletébül szalamiát csinálnak 'stb.

E' jeles állatrul következőleg emlíkezik b. Geramb Maria József, palaestinaí utja leírásában: Homokpusztákon tett utazásomat nem fejezhetem be a' nélkül, hogy az isteni jóság egyik csudájáru szót ne tegyek. Értem ugyanis ama' jeleneteket, mellyeket a' teve szemlélete nyujt olly vizsgálódónak, ki őt huzamosbban figyelemmel tarthatá. Ha mind azt összeállítanók, mit a' tevérül leghiresb utazók 's természet-tudósok összeirtak, még hidegvérűek is, kik vallási ájtatosság ihlettségével nem birhattak, vagy — ha volna napló, mellyben a' sivatagnak e' csudás hajúja felül tett minden uti jegyzetek 's észrevételek följegyezve volnának: láthatnók mikép ismeré meg abban sok istentagadó, mint például Volney, a' gondviselés böles intézkedését.

A' milly komoly sőt mogorva a' vén teve: olly vidám, olly szilaj a' fiatal. Utazásom közben az arab homokpusztákon különös ragaszkodással volt irántam egy három hetes fiatalka. Ha játszilag közelittem hozzá: szökdelve iramlott föltre; ha pedig tettetém, hogy észre nem vettem, vagy elüztem magamtól: hizelegve közelített ismét felém 's elhalmoza nyájasságokkal. Szívreható volt ama' gyengédség, mellyel iránta anyja viseltetik; míg fia szopott: semmikép nem lehetett volna utnak indítani.

A' vén tevét nem győztem utközben eléggé csudálni. Leghalkabb szóra meghajta térdeit, legörnyedt, hogy könnyebben fölülhessek, vagy leszállhassak. Ha történetbül zsebkendőmet vagy könyvemet elejtém, vagy a' fékszár kezembül kicsuszott: tüstint magát megállt, 's várta míg az elejtettet föllevém, vagy kezemhez adák. — Egyszer, midőn a' Verestenger partjától sietséggel akartam visszatérni az utazó csoporthoz: gyorsabban kezdém hajtani, mint egyébkor; az állat erre vissza nézett rám, 's egyet kiáltván mintegy tudatni akará velem, hogy még nagy ut fekszik előttünk, 's hogy ha illy nagyon hajtóm, nem lesz képes rendeltetésem helyére vinni.

Este és reggel, midőn tevéink utazócsoportunk körül telepedve pihentek: kedvetem találtam cirógatásukban; legörömöstebb simogatám azonban fehér tevémet, mely sátorom előtt feküvék. E' hűséges állat etetését mindig magam teljesítém; időnkint megvendégeltem babbal, az ő kedvencz étkével. Ő pedig nem csak szavamát ismeré igen jól, hanem méltánylani is látszék a' gondosságot, mellyel iránta viseltettem; sőt hálásnak mutatkozék. Jóllehet sokkal tovább tudta tűrni a' szomjuságot mint én: mégis gyakran megosztám vele ivóvizemet; míg ezt ivá: rám függeszté szemeit, mellyekből én hálaérzetét véltem olvashatni. Nehezen esett megválnom ez állattal pusztai vándorlásom végével.

B. M.

VADNAI FÜRDŐ.

Hogy honunkat éjszokról és keletről félhold formán a' Karpát hegyek körítik, mellyek Pozsony vidékén, hol a' határukl szolgáló Morva folyó nagy Dunánkba ömlik, me-
netesen magasobbodnak, Szepesben iszonyura emelkednek, 's Erdély felé ismét alacsonyabbak lesznek, ezt az olvasók nagyobb része tudja; de ezen felséges Kárpátok ritkaságai 's nevezetességei a' nagy rész elől rejtve vannak, 's egyik jelességével e' lapok olvasóit megismertetem. Ezen Kárpátok különböző tájai vagy részei különféleképen nevezettek el, azonban legnevezetesebb 's leghíresebb része a' Tátra név alatt ismeretes, mellynek csúcsa Szepesben — a' lomniczi csúcs nevezettel — 7942 lábnyi magasságra emelkedik a' tenger színén felül. Beudant 8,000re teszi, Wahlenberg közel 9000re, a' legmagasb csúcs az Eisthaler vagy jégvölgyi, melly az eddig legmagosabbnak tartott lomniczi csúcsot körül belül 400 lábbal haladja felül. E' világhírű hegyen állva ugy tetszik a' szemlélődőnek, mintha ezen nevezetes hegy, melly a' többiek fölébe emelkedett, éjszakyugot és délkelet felé kiterjesztett két óriási karával védeni akarná a' haza belsejét, melly a' Kárpátnak ezen már említett legmagosabb csúcsáról szemlélve egy nagy kerthöz hasonlít. Az ország közepén szélesen elterjedő egyforma rónaság a' Kárpátok felé lassankint más meg más alakban enyészik el; bokros dombok, halmok 's erdős hegyek váltogatják egymást, ezek közt gyönyörűn virító völgyek nyulnak el, mellyeket kedves csörgesű patakok öntöznek. E' kisdud szerű hegyek tovább magas fenyves havasakká emelkednek, honnét a' völgyi téreken itt ott elszort falukra, sziklaormokra dicső a' kilátás míg végre a' felhők fölébe tornyosult Tátrának majd minden élettül megfosztott legmagasabb csúcsa felé közelít az utas.

Itt egyik — mert több nevű csúcsok vannak, mint fölebb mondatott — ugy nevezett nagyszalóki csúcs alatt létez Vadna — az ott lakó szászoktul közönségesen Schmöksznek nevezetik — melly mint helység hazánkban, mint fürdő pedig talán az egész földön legmagosabban fekszik.

Néhány nyári hetekben nagyon kedvelt fürdő és mulató hely ez, de kár hogy csak legfőlebb julius utolsó felén és augusztusban tartozkodhatni itt, mert korábban és későbbben a' hely zordonsága 's nagy hideg miatt kellemetlen az itt létel. A' nagy szalóki csúcs mintegy 7800 lábnyi magas, mellynél egy pár száz lábnyival alantabban emelkedik egy kőszirt királyor név alatt ismeretes, melly ide mellékelt rajzunkon is a' havasokból kitünik. Sokkal lejjebb fekszik fenyvesekkel kerítve Vadna a' fürdőhely 3014 lábnyi magosan.

Két fő épület van itt, egyik a' bérlő lakával ebédlőteremet és több vendégszobát foglal magában; a' másik csupán vendégszobákból áll. Van illyes még más három

kisebb épület, melyek mintegy 100 vendégnek szolgálhatnak szállásul; istálló elegendő. Azonkívül a hely 's fürdő tulajdonosának Csáky grófnak részére egy csinos lak és kápolna.

A vendégek nagyobb kényelmére a lakó szobáknak irányában egy folyosón keresztül menve építvék a fürdőszobák. A házak mind fából épültek, de tiszták. A mit az elpuhult és sokkal nagyobb kényelmekhez szokott vendég a mesterkelt pompában vesz, azt a természetet dusab pompájával 's a nem fölötté önhasznu bérlő olcsó ételleivel, tiszta ágyaival 's legpontosabb szolgálataival bőven pótolja.

Az ebéd közönségesen egy asztalnál társaságban (table d'hote) szokott történni: 5—6 tál jó ízű étel 24 kr. a vacsora 2 tál 12 kr. a kávé 6 kr. a szobák 10—20 kr. a fürdő 6 kr.p.p.

Megemlíthetőnek vélem, hogy az itt tenyésző gyümölcs afonya, mely igen nagy mennyiségben terem, különösen jól összemunkál gyomorerősítésre a fürdővízzel, 's hogy e' gyümölcsöt minden vendégek éldeleik. Nem kevesé csudálkoztam azon, hogy e' vadon-ságban legszebb dnyét ehettem, még pedig olcsón, mert a bérlő mindent elkövet, hogy vendégeinél fürdőjéről jó hirt terjessen el.

Kik a körülfekvő vidékeket nézni, azokban gyönyörködni mennek, azoknak a fürdő mostani bérlője Reiner József akarminemű eleséggel, az utra megkívántatókkal, vezetőkkel, vadászokkal, lovakkal kész igen csekély áron szolgálni. Általában, mennyire én ismerem, talán egy fürdőhely sincs hazánkban, hol a vendégek olly jutalmason élhetnének, mint e' zordon helyen.

A víz leginkább szénsavat, kevesebb vasrészeket foglal magában, a só alig érezhető benne, 's mind ivásra mind pedig melegítve fürdésre azon kútból használtatik, mely rajzunkon is látható, 's nagy sükerő gyomorerősítő.

Legnagyobb multság itt a természet műveinek szemlélése. Csoportonkint oszlanak el a vendégek különböző völgyekbe, vagy hegyekre, a lomniczi csúcsra, vagy pedig vizeséseket bámulni, 'stb. mely kirándulás több napokba kerül, de a kilátás megjutalmazza a fáradságot. Vasárnapokon vagy ünnepeken a környéki lakosok sokadalma, táncvigalmi 'stb. szolgálnak multságul. Leggyönyörködtetőbb pedig az el nem fogult vendégre nézve az, hogy itt olly egyszerű természetes életmódot lát, millyet csak költeményes regényekben olvasott, vagy a szabad helveták közt lenni hallott, 's a millyet nem valósíthatni hitt. Ezek a vendégre igen különös benyomást tesznek; feledve itt rang, méltóság, 's az egész fürdői társaság csak egy családot látszik képezni. Mindenki olly szándékkal távozik innét el, hogy a kedves helyet minél előbb meglátogatandja.

VICTORIS ANTAL.

R I T K A S Á G O K.

Téj-fa. Humboldt következőleg írja le a természetnek e' csudaművét: Hosszu utazásomban, alig hatott valami tárgy képzeletemre olly hatalmason, mint a téj-fának első tekintete. Kopár sziklafalon növekszik pergament-szerű száraz levelekkel egy fa. Erős, esontkeménységű gyökerei nagy nehezen tudják magokat befurni a szikla közé, millyet gyakran el is repesztenek. E' forró égöv alatt, még csak leveleit sem enyhítik életető esőcseppek, több hónapon át; ekkor egészen kiszáradtaknak látszanak ágai. 'S mégis, ha megfuratik törzsöke: édes, tápláló nedv, hasonló a téjhez, folyik a sebből. Legbősegesebben esorg a növényországnak e' csuda-forrása, nap keltekor. Alig pirkadoznak ennek első sugarai: már is megy a lakosság korszokkal, fölfogni az édes nedvet, mely különben összesűrűdik és sárga-színű lesz. Némelyek mindjárt a fa tövével hörpölik táp-

láló nedvét; mások haza iparkodnak vele családjukhoz. Hasonlit e' jelenet némelly europai vidék szokásához, hol a' juhász nyája tejét tüstint a' fejés alkalmával kiméri.

Jeruzsalemi árpa. Ezen árpafajnak a' közönséges fölötti elsőbsége, azon szaporaságban lenni mondatik, mi szerint az elvetett magot százsorosan téríti meg. E' hasznán kívül, pár év előtt egy németországi (felső sulzbachi) lelkész, ama' körülményt idézi ajánlása végett, hogy ezen árpa abbul a' fajbul való, mellynek kenyerével Krisztus is táplálkozék, egyszersmind hiven elmondja, ki által 's kitül vétetett ezen árpa-faj Jeruzsalembe, és ki hozta légyen azt. Már csak az is elég lehet ajánlására, (ugy mond a' lelkész, hirdetésében) — keresztyenyekre nézve, hogy az idvezítővel egy árpából eendhetnek azok kenyeret, kik abbul vetni való magot vesznek. — Nem volna e kedve némelly buzatermő földü hazánkfiának, e' nyomos ok miatt, Löhlein Osváldtul jeruzsalemi árpát hozatni, 's telkeit azzal vettetni be búza helyett? H. F.

Légvirág. D' Orbigny híres francia utazó tudósítása szerint, e' sajtáságos névvel nevezik La Plata tartomány 's egyéb délamerikai vidékek lakosi a' pompás orchideákat (kosborfaj virágokat), mellyek fákká magasulva ékesítik a' kerteket. Egy fajnak tiszta fehér virága van, 's olly kedves illatu, hogy a' buenos-ayresi hölgyek ablakaik 's erkélyeik legfőbb ékessége gyanánt tekintik 's ápolják. — Egy másik fajt pedig, melly bájos arany-harangoeskáit igazán tündérelig ragyogtatja, a' nyalkának neveznek.

GAZDASÁGI JEGYZET.

Czékla-saláta. Minél több hasznát venni a' természet ajándékinak: olly élet-elv, mellyet mindenkinek ugyan, de főkép a' gazdának mindenkor szem előtt kell tartani. Ezen elv fogamithatása végett közöljük, e' — magában véve csekélységnek látszó czíket. — A' czékáláb különös jó ízű salátát készíthetni, egy külföldi hírlap állítása szerint, ha az, mint a' zeller, vékony szeletekre metéltetvén, kissé sózva, megforráztatik. A' főlés után egészen kihülvén, más egyéb saláta módjára eczettel 's olajjal elkészítetik; hozzá vegyített kis mennyiségű vöröshagyma szerfölött neveli ízességét. Jó, hogyha az étkezés előtt minélkorábban megkészítetik, 's legjobb, ha az este főleméztendőt még délben megcsinálják. Vegyíthetni közibe burgonyát is, ki különben ennek barátja. — Répaczukorgyáraink által naponkint szaporodván a' czéklatermesztők száma is: többeknek nyújtunk ezennel utmutatást ízes csemege-készítésre. CSONKA.

Részint a' mult, részint pedig, könyömási akadály és késedelem miatt, a' mai számunkhoz van a' „Vadnai fürdő“ rajza mellekelve. Kezdő könyömői intézetünk végre rendben levén, ígért rajzaink ezental gyakrabban és potosabban jelenendnek meg.

Figyelmeztetés. Folyóiratunk második évnegyedének közeledésével, figyelmebe 's szíves pártfogásába ajánljuk azt a' n. é. közönségnek. Új előfizetőinknek, a' szokott díjért, még szolgálhatunk lapjainak teljes számban fönmaradt néhány példányából. Megrendelhetők lapjaink évnegyedenként helyben 2 forint 30 kr. postán 3 ezüst forintjával, minden kir. postahivatálnál, legbiztosabban pedig Pesten Eggenberger és Heckenast könyvúrosoknál, 's a' Leopold-utczai Rottenbiller-ház 2ik emeletében

A' szerkesztőségnél.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden es. kir. postahivatálnál 's a' szerkesztő-hivatálnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.